

KONYA'DA OSMANLI DÖNEMİNDE İNŞA EDİLEN DARÜLHADİSLER, VAKIFLARI VE VAKFİYELERİ*

Yusuf KÜÇÜKDAĞ**

Özet

Akademik düzeyde hadis öğreniminin yapıldığı medreselere İslam aleminde darülhadis denmiştir. İhtisas medreseleri sınıfına giren darülhadislerin Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya'da ilk inşasına XII. yüzyıl sonlarında başlanmış; XIII. yüzyılın ikinci yarısında ikincisi yaptırılmıştır. Bunlar Kadı Hürremşah ve Sahip Ata darülhadisleridir. Osmanlı döneminde Karaman eyaletinin merkezi olan Konya'da yukarıda zikredilen ikisi dışında dört adet daha darülhadis medresesi inşa edilmiştir. Bunlar, yapım tarihlerine göre, Musahib Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Darülhadis Medresesi (1681), Saraçzade Abdülkerim Efendi Darülhadis Medresesi (1703), Hacı Abdülfettah Çavuş Darülhadis Medresesi (1712) ve Han Darülhadis/Han-ı Cedid Darülhadis Medresesi'dir (1713). Bu durum da Osmanlı Konyası'nda altı darülhadiste hadis eğitimi verilmiş olmaktadır. Bu makalede, Konya'daki Osmanlı dönemi darülhadislerinin tarihçesi ile eğitim durumu, düzenlenen vakfiyeler çerçevesinde ayrı başlıklar altında incelenecek, vakıflarının işleyiş şekli, arşiv kayıtlarıyla tespit edilecektir.

Anahtar Kelimeler: Darülhadis, Konya, Osmanlı Dönemi, Vakfiye.

DARULHADİS SCHOOLS, PIOUS ENDOWMENTS (WAQFS), AND CHARTERS IN OTTOMAN KONYA

Abstract

Darulhadis was the name for higher education institutions where the collections of hadith were taught at academic level. Construction of the *darulhadis* schools, classified as specialized colleges, began in Konya, capital of the Sultanate of Rum as of the latter half of the 13th century. To illustrate, Sahib Ata Darulhadis School was built in the Seljukid period, whereas Kadı Hürremşah Darulhadis School was constructed in the Karamanid period. Four darulhadis madrasas were built in Konya,

* Bu makale, aynı adla İslam Medeniyetinde Konya Uluslararası Sempozyumu 17-19 Aralık 2016/ Konya in Islamic Civilization International Symposium 17-19 December 2016'da tebliğ olarak sunulmuş; daha sonra makaleye dönüştürülmüştür.

** Prof. Dr., KTO Karatay Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi Tarih Bölümü, Konya, yusufkucukdag@hotmail.com, ORCID, 0000-0002-8360-3127

the centre of Karaman Province during the Ottoman period: Mustahib Mustafa Pasha/ Sheikh Ahmed Efendi Darulhadis Madrasa (1681), Saraçzade Abdülkerim Efendi Darulhadis Madrasa (1703), Hacı Abdulfettah Çavuş Darulhadis Madrasa (1712), and Han-ı Cedid Darulhadis Madrasa (1713), respectively. In this case, six darulhadis schools were providing education in Ottoman Konya. In this paper, a short history of and regulations related to the darulhadis schools in Ottoman Konya will be explored under different titles and the mechanisms of pious endowments (waqfs) will be identified.

Keywords: Darulhadis, Konya, Charters in Ottoman, Waqfs.

Giriş

Darülhadis, İslam âleminde hadis öğretiminin ihtisas düzeyinde yapıldığı medreselere verilen addır.

İslamiyet'in iki temel kaynağı Kur'an ve Sünnet olduğu için Kur'an'a ve sünnete uymayı emreden birçok ayet ve hadis bulunmaktadır. Önemine binaen İslam dünyasında hadis eğitime yer verilmiş; geniş kitlelere yaymak için sırf hadis dersleri yapılan medreseler açılmıştır. Darülhadislere öğrenciler normal medreseleri bitirdikten sonra kaydediliyorlardı¹. Çünkü darülhadislerde medreselerin üzerinde ihtisas eğitimi veriliyordu.

İslamiyet'in ilk dönemlerinde hadis öğretimi, diğer ilimlerde olduğu gibi önce evlerde, sonra cami ve mescitlerde yapıldı. Bu konudaki ilk uygulamacı Hz. Peygamber'dir. O, daha Mekke devrinde ashabin evlerinde, Medine'ye göç edince de Mescid-i Nebevi'de hadisleri öğretmiştir. Hulefâ-yi Raşidîn'den (632-661) sonra kurulan İslam devletlerinde de mescit ve camilerde hadis eğitime devam edilmiş; X. yüzyılda “*Dârü's-Sünne*” adıyla ilk müstakil medrese inşa edilmiştir. Esas “*Dârü'l-Hadis*” adı verilen medreseler, Atabek Nureddin Mahmud

¹ Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977, s.140-141.

Zengi'nin saltanatı döneminde (1146-1174) XII. yüzyılda Şam'da açılmıştır². Bu medrese, daha sonra İslam âleminde darülhadis eğitimi konusunda Osmanlılara kadar örnek alınmıştır³.

Türkiye Selçuklularında darülhadislerin aşağıda değinileceği üzere XII. yüzyılda inşa edildiği bilinmektedir. Osmanlı Devleti'nde I. Murad'ın saltanatı sırasında (1360-1389) ilk darülhadis yaptırılmış; sonraki yüzyıllarda bunların sayıları hızla çoğalmıştır⁴.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin başkenti Konya, darülhadis inşasında Anadolu'da ön sıralarda yer almakta olup ilk darülhadis, Kadı Hürremşah tarafından muhtemelen XII. yüzyıl sonlarında⁵, kendi adıyla anılan zaviyenin bitişiğinde inşa edilmiştir. Aynı yerde daha sonra Kadı Hürremşah'ın türbesi de yaptırılmıştır⁶.

Sahip Ata Fahreddin Ali (ö.1288) tarafından XIII. yüzyılın ikinci yarısında yaptırılan, banisinden dolayı belgelerde Sahip Ata Darülhadisi, halk arasında ise İnce Minareli Medrese (Fotoğraf 1) olarak geçen eğitim yuvasının vakfiyesinin tanzim tarihi 664/1265 olarak tespit edilmiştir⁷. Öyle ise bu tarihten biraz önce bina edildiği söylenebilir.

Osmanlı Konyası'nda uzun süre yukarıda zikredilen iki Selçuklu Darülhadisi'nde eğitime devam edilmiştir. Bunlara ilaveten 1681'de

² Nebi Bozkurt, "Dârülhadis", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, İstanbul 1993, s.527-529.

³ Bahattin Kök, "Nureddin Zengi, Mahmud", *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.262.

⁴ Hasan Akgündüz, "Teşkilat ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Klâsik Dönem)", (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989, s.223; Ali Yıldırım, "Dârülhadis", *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.529-532.

⁵ İbrahim Hakkı Konyalı, Kadı Hürremşah'ın oğlu Konya kadısı Ebü'l-Meali Ahmed'in 634/1236'da Alaeddin Camii'nin vakfiyesini tanzim ettiğini yazmaktadır (*Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964, s.843). Çünkü Kadı Hürremşah'ın oğlunun kadılığından çok önce darülhadisi inşa ettirmiş olmalıdır. Öyle ise darülhadisin Karamanoğulları'ndan çok önce, en geç XII. yüzyılın sonlarında yaptırıldığı söylenebilir. O zaman Kadı Hürremşah Darülhadisi Konya'da inşa edilen ilk darülhadis olmaktadır.

⁶ *Konya Şer'iyeh Sicili (KŞS)*, no.1, s.96; no.59, s.124; no. 62, s.47.

⁷ Konyalı, *aynı eser*, s.811-813; Doğan Yavaş-Ahmet Vefa Çobanoğlu, "İnce Minareli Medrese", *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s.269.

Musahip Mustafa Paşa üçüncü darülhadisi inşa ettirmiştir. XVIII. yüzyıl başlarında ise üç adet darülhadisin daha Konya’da inşa edildiği görülmektedir. XVIII. yüzyıl başlarında, kısa sürede darülhadis yapımında %100 artışın sebebi, gerileme içinde olan devletin, klasik Osmanlı düzenine kitap ve sünnet çerçevesinde tekrar kavuşturulması düşüncesi olduğu tahmin edilmektedir⁸. Bu makalede Osmanlı döneminde Konya’da inşa edilen dört darülhadis medresesi, bunlar için düzenlenen vakfiyelerde verilen bilgiler ve diğer arşiv kayıtları çerçevesinde kronolojik sıraya göre incelenecektir.

1) Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Darülhadisi

Vâkıfının adından dolayı bazı belgelerde Musahip Mustafa Paşa Darülhadisi olarak geçmektedir⁹. Bazı belgelerde ise vakfın kuruluşunda birinci derecede emeği geçen ilk mütevellisi Şeyh Ahmed Efendi’nin adıyla zikredilmiştir¹⁰. XIX. yüzyıldaki kayıtlarda “*Konya Dârü’l-Hadîsi nâm-ı diğer Taşkapu Medresesi*” olarak yazıldığı tespit edilmiş olup¹¹ bu darülhadis Konya’da Karakurt Mahallesi yakınında inşa edilmiştir¹². Medreseler 1924’te kapatıldığı için işlevini kaybetmiş; XX. yüzyılın ilk çeyreğinden sonra binası “*Taşhan*” adıyla iş yeri olarak kullanılmıştır. 1993’te yıktırılarak arsası üzerinden Muhacirpazarı’ndan Eski Garaj’a giden Furkandede Caddesi açılmıştır.

a) **Banisi:** Musahip Mustafa Paşa, Kuloğlu Süleyman Ağa’nın oğludur. Bolu’da muhtemelen 1640’ta doğdu. Eğitimini Enderun’da tamamladıktan sonra 1663’te IV. Mehmed’e (1648-1687) musahip oldu¹³.

⁸ Yusuf Küçükdağ-Caner Arabacı, “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.361.

⁹ Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter, (VAD), no.2180, s.66.

¹⁰ VAD, no.552, s.11.

¹¹ KŞS, no.140, s.63.

¹² KŞS, no.45, s.71.

¹³ İzzet Sak, “Mustafa Paşa”, *Konya Ansiklopedisi*, VII, Konya 2014, s.32-33.

Mustafa Paşa'ya IV. Mehmed'in musahibi iken vezirlik verilmiş; bu arada padişahın kızı Hatice Sultan ile evlenerek damat olmuştur¹⁴. Konya'da Esb-keşan hassı ile Sille'nin malikâne veçhile mutasarrıfı idi¹⁵. Musahiplikten başka önemli görevlerde de bulunan Mustafa Paşa, Ekim 1685'te İstanbul muhafızı iken vefat etmiştir¹⁶.

b) Vakfiyenin Tanzim ve Tescili: Musahip Mustafa Paşa'nın inşa ettirdiği darülhadis için düzenlediği vakfiye 15 Rebiyülahir 1093/23 Nisan 1682 günü Konya Şer'iyeye Mahkemesi'nde tescil ettirilmiştir. Bunun için Recep Halife oğlu Şeyh Ahmed Efendi, mütevellî olarak görevlendirilmiştir¹⁷.

Lakabı Kösec olan Şeyh Ahmed Efendi'nin doğum yeri ve tarihi bilinmemektedir. Müderris ve imam olduğuna Musahip Mustafa Paşa'nın 1083/1672 tarihli hamam vakfiyesinde işaret edilmektedir¹⁸. Buna göre iyi bir medrese eğitimi aldığı söylenebilir. Belgelerde şeyhliğine de vurgu yapılmaktadır. Öyle ise onun aynı zamanda tarikat şeyhi olduğu da düşünülebilir. Konu üzerinde çalışma yapan Sami Ağaoğlu, onun hangi tarikatın şeyhi olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmadığını yazmaktadır¹⁹. 1675 tarihli Musahip Mustafa Paşa'nın Arapça vakfiyesinde “*el-Halvetî*” nispesi ile anılması²⁰, onun Halvetiye meşayihinden olduğunu göstermektedir. 1686'dan önce Konya'da vefat etmiştir.

Mütevelliliğini yaptığı Musahip Mustafa Paşa vakfına dair vakıf kayıtlarından hareketle Şeyh Ahmed Efendi'nin Halil, Mehmed Said ve

¹⁴ Osmanlı devlet teşkilatında, sarayda padişahın yanında bulunan ve ona danışmanlık yapan görevlilere musahip deniyordu. Bk. Mehmet İpşirli, “Musâhib”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s.230-231.

¹⁵ BOA, *Cevdet Evkaf*, no.16082; *KŞS*, no.20, s.316.

¹⁶ M. Yusuf (Akyurt), “Konya Kılavuzu, Selçukîler, Karamanoğulları ve Osmanlı Devri”, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, no. Y/600, s.189.

¹⁷ *KŞS*, no.27, s.74-76.

¹⁸ *KŞS*, no.19, s.11-13.

¹⁹ “Şeyh Ahmed Efendi”, *Konya Ansiklopedisi*, VIII, Konya 2015, s.230-231.

²⁰ *KŞS*, no.20, s.184-185.

İbrahim adlarında üç erkek çocuğunun olduğu, ölümünden sonra bunların Musahip Mustafa Paşa vakfının mütevelliliğini yürüttükleri bilinmektedir.

c) Darülhadisin Fiziki Yapısı: Vâkîf, 1681’de kendi mülkü olan arsa üzerine inşa ettirdiği darülhadisin²¹ bir dersane ile 14 hücreden meydana geldiğine vakfiyede işaret etmiştir. Medresenin XVIII. yüzyıl başlarında bir terası ve havuzu²² ile üç adet tuvaleti bulunuyordu²³. Buraya imam ataması yapıldığına²⁴ göre bir de mescidi mevcut olmalıdır. Altları izbe olan ve 1826’da 12 odalı hâle gelen hücreler²⁵ geniş bir avlunun çevresine dizilmiş şekilde inşa edilmiştir (Fotoğraf 2).

d) Darülhadiste Eğitim-Öğretim Durumu: Vakfiyede eğitim-öğretimin şekli hakkında herhangi bir şart bulunmamaktadır. Darülhadislerde eskiden beri sadece hadis dersleri verildiği için burada bu konu hakkında açıklama yapmaya ihtiyaç hissedilmemiş olmalıdır. Bununla birlikte vâkîf vakfiyede aşağıda daha geniş olarak durulacağı üzere derslerin düzenli olarak yapılmasına dair bir şart koymuş; görevli müderrisin, “*eyyâm-ı ta’tilden mâ-‘adâ bilâ-‘özü-i şer’î bir gün dersden hâlî olmaya*”cağına vurgu yapmıştır. Bundan düzenli hadis eğitimine son derece önem verildiği anlaşılmaktadır.

e) Darülhadiste Görev Yapacak Akademik Personel: Vâkîf Musahip Mustafa Paşa, darülhadiste görev yapacak müderris hakkında vakfiyeye bazı şartlar koymuştur. Buna göre, Şeyh Ahmed Efendi’nin oğlu Halil Efendi müderrislik yapacak, onun ölümünden sonra darülhadis müderrisliğine Şeyh Ahmed Efendi’nin oğulları, onların soyunun kesilmesi durumunda kızlarının oğulları atanacaktır. Bunların darülhadiste ders vermeye gücü yetecek düzeyde ilmî yeterliğe sahip olmaları gerekir.

²¹ Bu bilgi vakfiyede geçmektedir. Yaklaşık 100 sene sonrasına ait bir belgede ise evâhir-i Safer 1191/Mart başları 1777 olarak gösterilmiştir. BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no.14, s.48.

²² KŞS, no.43, s.127-128.

²³ KŞS, no.45, s.71.

²⁴ VAD, no.1140, vr. 242a; no.1111, vr.5b; no.1112, vr.5b.

²⁵ Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998, s.392-393.

Eğer ehil değil iseler Konya’da bu işe uygun olan biri müderris olarak atanacaktır.

Müderris, Şeyh Ahmed Efendi’nin soyundan gelmezse, tatil günleri dışında kanunen özür kabul edilmeyecek şekilde bir gün bile derse devamsızlık yapmayacaktır. Mazereti olmadan müderris derse gelmezse ücreti kesilecek ve derse devam etmesi için ikaz edilecektir. Eğer gene dersleri düzenli yapmazsa azledilip bir başkası müderrisliğe getirilecektir.

Musahip Mustafa Paşa Darülhadisî’ne müderris atamaları konusunda vakfiyeye konan şartlara daha sonra uyulmuş; bu konuda vakfiye kurallarına uyulmadığında durum İstanbul’a bildirilerek yapılan yanlışlığın önüne geçilmiştir²⁶.

Vâkıf, her ne kadar Şeyh Ahmed Efendi’nin oğullarına müderrisliği şart koşmuşsa da ehil olmadıkları takdirde bir başkasının müderrisliğe atanmasını istemiş; böylece eğitimde yozlaşmanın önüne geçilmesi hedeflemiştir. Ayrıca bir gün bile derse gelmeyenlerin cezalandırılmaları, disiplinsizlik yapanların görevden alınmaları şartı, akademik anlamda ciddiyete dikkat edilmesi yönünden önem arz etmektedir.

f) Vakıf Gayrimenkuller ve Bunlardan Elde Edilen Gelirleri Eğitime Harcama Şekli: Vâkıf Musahip Mustafa Paşa, inşa ettirdiği darülhadisînin ayakta kalması ve eğitim öğretimin düzenli yürütülmesi için, Kanlıgöl denen yerde yaptırdığı çifte hamamın gelirini vakfetmiştir. Yıllık gelirden üç akçe darülhadisînin meremmetçisine; bir akçe bevabına, beş akçe suyolcusuna verilecektir. Artan paranın ise yarısı darülhadisî müderrisine, kalan yarısı gece ve gündüz medresede ikamet eden öğrencilere eşit şekilde paylaştırılacaktır. Darülhadisî tamamen yıkılır, bakım ve onarımı mümkün olmazsa, daha önce tescil ettirilen vakfiyelerde konan şartlar çerçevesinde hareket edilecek, hamamdan elde edilen gelir Konya’da bulunan medrese öğrencilerinin fakirlerine verilecektir.

²⁶ BOA, *Cevdet Maarif*, no.6756.

Musahip Mustafa Paşa Darülhadisi'nde müderrise ve medresede kalan öğrencilere hamamın geliri düzenli olarak verilmiş²⁷; vakfiyedeki şartlara mütevellinin uymaması hâlinde görevli müderris tarafından ilgili makamlara bildirilerek haksızlığın önüne geçilmiştir. Evâhir-i Safer 1191/ 8 Nisan 1777 tarihli Karaman Valisi ile Konya kazası naibine gönderilen bir hükümde Müderris Seyyid Ömer, Divanhümayuna başvuruda bulunarak Musahip Mustafa Paşa'nın Konya'da inşa ettirdiği darülhadiste görev yapan müderrise ve bu medresede eğitim gören öğrencilere vakfettiği hamamın gelirinin şimdiye kadar ilgililere düzenli bir şekilde verildiğini; halihazırda müteveli olan Ali'nin ise vakfiye şartlarına aykırı bir şekilde hamamdan elde edilen geliri kendi işleri için harcadığını bildirmiş; bunun önüne geçilmesini istemiştir. Mütevellinin vakfiye şartlarına uyması hususunda gerekli emir İstanbul'dan Karaman Valisi ve Konya Naibine verilmiş²⁸; onlardan darülhadiste eğitimin vakfiye şartlarına uygun olarak düzenli bir şekilde yürütülmesi istenmiştir.

Düzenlenen vakfiye ile Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Daülhadisi'nde geleneksel anlayış çerçevesinde hadis eğitimi sürdürülecek şekilde düzenleme yapılmış; burada uzun süre sadece hadis ilmi okutulmuştur. Bu eğitim şekli Tanzimat'a kadar devam ettirilmiştir. Caner Arabacı, okutulan derslere bakarak XIX. yüzyıldan sonra darülhadis olma özelliğini kaybettiğini, genel medreseye dönüştürüldüğünü tespit etmiştir²⁹.

2) Saraçzade Abdülkerim Darülhadisi

Saraçzade Abdülkerim Darülhadisi, Konya'da Fakıh Dede Mahallesi'nde, Fakıh Dede Mescidi'nin yakınında idi. Banisinin adından dolayı bu ismi almıştır.

a) **Banisi:** 12 Zilkade 1114/30 Mart 1703 tarihli vakfiyesine göre, Konya'da Saraçzade olarak bilinen Abdülkerim Efendi oğlu

²⁷ BOA, *Cevdet Evkaf*, no.24792.

²⁸ BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no.14, s.48.

²⁹ *Aynı eser*, s.396.

Abdülkerim'dir³⁰. 22 Şaban 1051/26 Kasım 1641 tarihli vakfiyede babası Mevlâna Abdülkerim'in eski Konya kadısı olduğu kaydı³¹ ile kardeşinin oğlu Mehmed Efendi'nin de müderris olması ilmiye sınıfından köklü bir aile olan Saraçzadeler'den³² geldiğini ve Konya'da doğduğunu göstermektedir. Abdülkerim Efendi'nin Konya Şer'iyeye Mahkemesi'nce mahallinde davaya bakmak üzere 8 Şaban 1089/25 Eylül 1678'de kadı olarak görevlendirilmesi³³, en geç 1650'lerde doğduğuna işaret kabul edilebilir.

Abdülkerim Efendi, darülhadisle ilgili 15 Rebiyülevvel 1112/30 Ağustos 1700 tarihli ilk vakfiyesinde de kadı olarak kaydedilmiştir³⁴. Kadılıktan emekli olduktan sonra Konya'da kadı naibi olarak çalıştığı belgelerden anlaşılmaktadır. Nitekim 23 Rebiyülahir 1113/27 Eylül 1701 tarihinden itibaren Konya kadısı Yahya Efendi'nin yerine bir süre naiplik yapmıştır³⁵. 1119/1707'de vefat etmiştir. KŞS kayıtlarına göre iki erkek çocuğu bulunuyordu³⁶.

b) Vakfiyenin Tanzim ve Tescili: Saraçzade Abdülkerim'in darülhadisle ilgili tanzim ve tescil edilmiş iki vakfiyesi mevcuttur. 15 Rebiyülevvel 1112/30 Ağustos 1700 tarihli vakfiye³⁷, yaklaşık üç sene sonra yeniden tanzim edilerek 12 Zilkade 1114/30 Mart 1703 günü Konya Şer'iyeye Mahkemesi'nde tescil edilmiştir. Abdülkadir Efendi bu iş için Ahmed oğlu Hacı Mahmud'u müteveli olarak atamıştır.

c) Darülhadis Binasının Fiziki Yapısı: Saraçzade Abdülkerim Efendi, Fakıh Dede Mahallesi'nde, mescide yakın olan mektebin bitişiğinde inşa ettirdiği bir dershaneyi darülhadis olarak vakfetmiştir. Her ne kadar bir odadan meydana geliyorsa da darülhadis mescitle mektebin

³⁰ KŞS, no.40, s.130-131.

³¹ VAD, no.2181, s.179.

³² KŞS, no.41, s.72; no.42, s.226.

³³ KŞS, no.24, s.266.

³⁴ VAD, no.2176, s.413.

³⁵ KŞS, no.39, s.58,81,171.

³⁶ KŞS, no.42, s.226,249.

³⁷ VAD, no.2176, s.413.

yakınında bulunmasından dolayı, bu mekânların da tedrisat için kullanıldığı düşünülebilir. Öyle ise Saraçzade Abdülkerim Darülhadisi, farklı zamanlarda inşa edilmesine rağmen mektep ve mescitle bir bütün oluşturuyordu. Saraçzade'nin mescit için de vakıf kurması buna işaret etmektedir³⁸. Darülhadisin yakınında Abdülkerim Efendi'nin babası, annesi ve evladının kabirlerinin bulunduğu bir kabristan mevcut idi. İlk vakfiyesinde, vefatında darülhadisin yakınına defnedilmesini istediğine göre, burada muayyen bir yeri aile kabristanı olarak tahsis etmiş olmaktadır³⁹.

d) Darülhadiste Eğitim-Öğretim Durumu: Vâkıf Saraçzade Abdülkerim Efendi, 12 Zilkade 1114/30 Mart 1703 tarihli vakfiyesinde inşa ettirdiği darülhadisteki eğitimle ilgili şartları da belirtmiştir. Buna göre, kendisinin sağlığında tayin ettiği bir kimse, ölümünden sonra ise öz oğlu Abdullah müderris olacak; pazar, pazartesi ve perşembe günlerinde tefsir ve hadis dersleri okutacaktır. Abdullah'ın vefatından sonra vâkıfın evladından ders verecek düzeyde olan erkekler müderrislik yapacaklardır. Evladından ders verecek kimse bulunmazsa uygun biri müderrisliğe atanacaktır. Vâkıfın darülhadise koyduğu 30 cilt vakıf Kur'an cüzünden beş kişi her gün birer cüz kıraat edeceklerdir.

Darülhadiste Abdülkerim Efendi, hayatta iken kendisi müderrislik yapmış; onun vefatından sonra vakfiyedeki şart gereği büyük oğlu Abdullah gurre-i Şevval 1122/23 Kasım 1710 tarihinde müderris olarak

³⁸ KŞS, no.6, s.48.

³⁹ Fakih Dede Mescidi yanında daha sonraki tarihlerde Saraçzade ailesinden başka hayırseverler de eğitim kurumu inşa etmiş; mahalle adeta bu ailenin adını taşıyan bir medreseler kampüsü olmuştur.

Saraçzade Abdülkerim Darülhadisi'nin inşasından yaklaşık 70 sene sonra, 1182/1769'da ayakta bulunduğu belgelerde zikredilen Saraçzade Seyyid Ahmed Efendi Medresesi (VAD, no. 1108, vr.20a) yaptırılmıştır. M. Önder, bu eğitim kurumunun 1806'da 16 odalı olarak inşa edildiğini yazmaktadır (*Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952, s.45). Yukarıda değinildiği üzere bu medrese 1806'dan çok önce mevcut idi. 1806 tamirat tarihi olabilir. Caner Arabacı, Saraçzade Seyyid Ahmed Efendi Medresesi'ni sehven Saraçzade Abdülkerim Darülhadisi ile aynı yer olarak değerlendirmiş ve eserine almıştır. Bk. *aynı eser*, s.372.

atanmıştır⁴⁰. Onun ölümünden sonra büyük oğlu Seyyid Ahmed Efendi Receb 1162/Haziran 1749'da müderrisliğe getirilmiştir⁴¹.

e) Vakfın İdaresi: Vakfın kurulduktan sonraki ilk mütevellisi vâkıf Abdülkadir Efendi'dir. Vakfiyedeki şart gereği onun vefatından sonra oğlu Abdullah Efendi müteveli olacaktır. Onun ölümünden sonra ise “*eslah evlâdına*” mütevellilik verilecektir. Yukarıda müderris olarak atandığına işaret edilen Seyyid Ahmed Efendi medrese vakfının mütevelliliğini de yapıyordu.

f) Vakıf Gayrimenkulleri ve Bunlardan Elde Edilecek Gelirlerin Sarf Edilmesi: Vâkıf Saraçzade Abdülkerim Efendi, Konya'da Postalcılar Çarşısı'nda birbirine bitişik yedi dükkânı 400 kuruşa satın almış; inşa ettirdiği darülhadise vakfetmiştir. Ayrıca Fakıhzade Mahallesi'nde, içinde aile kabristanı, iki kıta boş arazi ile ağaç ve üzüm çubukları bulunan dört tahta⁴² mülk bağını da darülhadis vakfı olarak tahsis etmiştir.

Yukarıda zikredilen yedi dükkân icara verilecek, elde edilen gelirlerden öncelikle dükkânların tamirine harcanacak, ondan sonra para artarsa müderrise günde 12'şer akçe ücret verilecektir. Buna göre onarımdan para artmadığı takdirde müderrise ücret verilmeyeceği anlaşılmaktadır. Vakfiyeye konan şartlar doğrultusunda Abdülkerim Efendi, daha sağlığında dükkânları kiraya vermiştir⁴³.

Darülhadiste bulunan 30 cilt Kur'an cüzünü beş kişi her gün birer cüz olarak okuyacak, karşılığında vakıf dükkânların kira gelirlerinden her birine günde dörder akçe ücret verilecektir. Mütevelliliği yürütecek olana ise günde beş akçe tevliyet ücreti ödenecektir.

⁴⁰ VAD, no. 1107, vr.24a.

⁴¹ VAD, no. 1112, vr. 20b. Bu zata Cemaziyelevvel 1169/Şubat 1756'da tecdiden berat verilmiştir. VAD, no. 1106, vr.6a.

⁴² Tahta, tarla, bostan, bağ gibi arazilerde ayrılmış toprak parçalarına denirdi. Evlek olarak geçerdi. Bk. Komisyon, *Derleme Sözlüğü*, X, Ankara 1978, s. 3802-3803.

⁴³ KŞS, no.41, s.71, tarih: 17 Safer 1116/21 Haziran 1704.

Vakfedilen bağıın mahsulünden elde edilen gelir de dükkânlar gibi öncelikle darülhadisin imarına harcanacak; bundan sonra artan para dükkânlarıinkiyle birlikte Abdülkadir Efendi'nin erkek çocuklarına eşit olarak paylaşılacaktır. Erkeklerin soyu kesilirse galle fazlası kız evladının çocuklarına verilecektir. Eğer soyu tamamen kesilirse, artan gelir Konya kadısının denetiminde Konyalı fakirlere dağıtılacaktır.

g) Vakfın İlgi Çeken Yönleri: Saraçzade Abdülkerim Efendi, kurduğu darülhadis için tanzim ve tescil ettirdiği vakfiyede, bu eğitim kurumunda tefsir ve hadis ilminin okutulmasını şart olarak koymuştur. Aslında bu iki ilim dalının birbiriyle sıkı bağı bulunmaktadır. Bununla birlikte Selçuklu ve Osmanlı darülhadis medreselerinde sadece hadis okutuluyordu. Kur'an'la ilgili olarak darülkurrular açılmış; burada kıraat ilmi verilmiştir. Tefsir ilmi için ihtisas düzeyinde medrese bulunmamaktadır. Bu konudaki eksiklik XVII. yüzyıldan sonra hissedilmiş olmalı ki, yeni açılan darülhadislerde hadis ilmi yanında tefsir de okutulmaya başlanmıştır. Saraçzade Abdülkerim Efendi'nin açtığı darülhadiste tefsir okutulmasını istemesi ilginç bir gelişme olarak kabul edilebilir, Bu, darülhadislerin müfredat programlarında tefsir derslerine de yer verildiği anlamına gelmektedir.

Vâkıf, geleneksel olarak darülhadislerde sadece hadis derslerinin verildiği kuralına tefsir derslerinin okutulması şartını ilave etmiş; İslamiyet'te iki temel kaynaktan biri olan tefsir ilmini hadis ilmiyle destekleme uygulamasını Konya'da ilk defa başlatmıştır.

3) Hacı Fettah Çavuş Darülhadis Medresesi

Hacı Fettah Çavuş Darülhadis Medresesi, Konya Kalesi'nin Atpazarı kapısı dışında, Menzilhane yakınında, Çadırçeşme adı verilen çeşmenin karşısında idi⁴⁴. Bu yer, günümüzde Kızılay Hastanesi'nin doğusuna düşmektedir.

⁴⁴ BOA, Ev.d. no.13416, vr.83b.

a) **Banisi:** Hacı Fettah Çavuş Darülhadis Medresesi'ni adından da anlaşılacağı üzere Konya'nın Hoşhavan Mahallesi'nde oturan Yeniçeri Çavuşlarından Hacı Mustafa oğlu Hacı Abdülfettah Çavuş inşa ettirmiştir.

Abdülfettah Çavuş'un doğum yeri, resmî yazışmalarda Konya olarak gösterilmiştir. Eğitimi konusunda herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. Konya'da görevliyken emekli Yeniçeri Çavuşu idi⁴⁵. Buna göre Acemi ocağında eğitim almış olmalıdır. Emekliliğinden sonra Konya'ya ne zaman geldiğine dair şimdilik bilgi bulunamamıştır. Gurre-i Recep 1092/17 Temmuz 1681 tarihli belgeden Konya menzilcisi olduğu anlaşılmaktadır⁴⁶. Onun bu görevi 19 Cemaziyelahir 1093/25 Haziran 1682'de sona ermiş⁴⁷; iki sene sonra aynı görevi Hasan Beşe ile birlikte yürütmüştür⁴⁸. 14 Cemaziyelevvel 1095/29 Nisan 1684'te Konya ve çevresindeki nahiyelerde oturan “*altı bölük yoldaşları üzerine zâbit ve kethudâ-yeri*” olarak atanmıştır⁴⁹. 18 Muharrem 1099/ 24 Kasım 1687'de Konya kazasının yeniçeri serdarlığına terfi ettirilmiş⁵⁰; seferlerdeki başarısından dolayı evâhir-i Rebiyülevvel 1102/Şubat sonları 1691 ve 1692'de tekrar serdarlığa tayin edilmiştir⁵¹. 25 Rebiyülâhir 1128/18 Nisan 1716 tarihinde, “*pîr ve ihtiyar ve âlil*” olduğu için bu görevden ayrılmıştır⁵². Bu ikinci emekliliği yıllarını da Konya'da geçirmiştir;

⁴⁵ KŞS, no.45, s.304.

⁴⁶ KŞS, no.25, s.1-2. Konya ahalisinden bir grup, Konya mahkemesine başvuruda bulunarak; “Abdullah Beşe ibn el-Hâc Mustafa mahzarında her biri ikrâr ve takrîr-i kelâm idüp, bundan akdem menzilci olan el-Hâc Ahmed'in senesi hâlen tamâm olup yerine bir menzilci lâzım ve mühimm olmakla târîh-i kitâbdan bir sene tamamına dek Mahmiye-i Konya'ya mürûr ve 'ubûr idüp fermân-ı hümâyûn ile ulak bârgîri taleb iden gerek beylerbeyiye ve gerek sâ'ir ulaklara kalil ve kesîr yüklü ve yüksüz bârgîrler virüp hıdemât-ı lâzıme ve masârıf-ı mühimmelerini görivirmek üzere üçbinikiyüzelli gurüş ücretle mezkûr Abdülfettah Beşe'yi menzilcilik hizmetine isticâr ve kadimî menzil için cânib-i miriden ta'yin olunan dört re's menzil bârgîrlerini virüp teslim eyledik...” KŞS, no.25, s.6.

⁴⁷ KŞS, no.27, s.15.

⁴⁸ KŞS, no.28, s.8.

⁴⁹ KŞS, no.28, s.297.

⁵⁰ KŞS, no.34, s.279.

⁵¹ KŞS, no.36, s.287; no.37, s.286.

⁵² KŞS, no.45, s.304.

1131/1719'da vefat etmiştir⁵³. Babası ile kendisinin ismi önündeki Hacı sıfatı, zengin bir aileden olduğuna işaret etmektedir. Belgelerde Mustafa ve Hacı Osman adında iki oğlunun olduğu kaydedilmiştir⁵⁴.

b) Vakfiyenin Tanzim ve Tescili: Hacı Abdülfettah Çavuş Darülhadis Medresesi'nin vakfiyesini 12 Şevval 1124/12 Kasım 1712'de Yeniçeri Çavuşlarından Hacı Abdülfettah Çavuş tanzim etmiş; mütevellî olarak atadığı Emrullah Efendi oğlu Mehmed Efendi de Konya Mahkemesinde tescil ettirmiştir⁵⁵. Aslında bu, Hacı Abdülfettah Çavuş'un hadis dersi okutulmasıyla ilgili ilk vakfiyesi değildir. 20 Rebiyülevvel 1113/25 Ağustos 1701 tarihinde, günümüzde Hacı Fettah Camii olarak bilinen Lâleyeri'nde mescitken minber koydurarak cami hâline getirdiği mabet için vakfiye düzenlemiş; burada haftada üç gün hadis ve fıkıh derslerinin okutulmasını şart olarak koymuştur. Ancak bu vakfiye iptal edilmiş⁵⁶; bunun yerine çalışma konusu olan 12 Şevval 1124/12 Kasım 1712 tarihli medrese vakfiyesi düzenlenmiştir.

c) Darülhadis Binasının Fiziki Yapısı: Hacı Fettah Çavuş, yeni inşa ettirdiği medresenin fiziki yapısı hakkında vakfiyede herhangi bir bilgi vermemiştir. Bununla birlikte medresedeki "*her bir oda başına yevmi bir akçe mum akçesi verile*" denmesi birçok odadan meydana geldiğine işaret etmektedir. Medresenin mescidine imam atamaları yapılması⁵⁷ bir de mescidinin bulunduğunu göstermektedir. M. Önder, on iki oda ve bir dershaneden meydana geldiğini tespit etmiştir⁵⁸. Bir de mescidi olan⁵⁹ medresenin çevresinde iki dönüm, iki evlek bahçe vardı. Bakımsızlıktan yıkılmaya yüz tutan medresenin yerine Gevraki Hacı Abdülkadir Efendi (ö.1903) XIX. yüzyılın son çeyreğinde 14 odalı bir medrese yaptırmıştır⁶⁰.

⁵³ KŞS, no.55, s.59.

⁵⁴ KŞS, no.46, s.269; no.50, s.102.

⁵⁵ VAD, no.581/2, s.343-344.

⁵⁶ KŞS, no.39, s.54-55.

⁵⁷ VAD, no.1109, vr. 28a,34a.

⁵⁸ *Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952, s.45.

⁵⁹ KŞS, no.53, s.294.

⁶⁰ Arabacı, aynı eser, s.276-277.

Şahısların eline geçen medresenin yerine geçtiğimiz senelerde büyük bir iş hanı inşa edilmiştir.

d) Darülhadiste Eğitim-Öğretim ve Akademik Personel: Hacı Fettah Çavuş, düzenlediği vakfiyede, inşa ettirdiği medresede, tatil günleri haricinde “*talebe-i ‘ulûma*” tefsir, hadis ve diğer “*ulûm-ı nâfi ‘a ta ‘lîm ve tedris*” ettirilmesini şart olarak koymuştur. Bu durumda temelde darülhadis olan medresede, öğrenciye normal medreselerde olduğu gibi önce faydalı ilimler verilerek temel oluşturuluyor, sonra tefsir ve hadis ilimlerinde ihtisas yaptırılıyordu.

Medresede bir müderrisin görev yapacağına vakfiyede işaret edilmiştir. Vâkıf Hacı Fettah Çavuş, müderrisin kendi evladından “*ehl-i ‘ilm*” ve fazilet sahibi birinin olmasını şartları arasına koymuştur. Yaptığı görev karşılığında müderrise günde beş cedid akçe ücret verilecektir.

Hacı Fettah Çavuş’un evladına müderrisliği şart olarak koyması, erkek çocuklarından ilim alanında istenen şekilde yetişmemiş kişilerin bu göreve getirilmesine sebep olacağından medresede eğitimin sağlıklı bir şekilde yürütülmesine engel teşkil edeceği düşünülebilir. Vakfiyenin şartlarına rağmen buraya Hacı Fettah Çavuş’un soyundan gelenlerin müderris olarak atandığına dair şimdilik herhangi bir kayıt tespit edilememiştir. Gurre-i Şevval 1124/1 Kasım 1712’de buraya müderris olarak tayin edilen ulemadan Şeyh Mehmed⁶¹ ile 10 Cemaziyelevvel 1177/16 Kasım 1763 tarihli beratla yeniden müderris atanan Seyyid Mehmed Said’in vâkıfın ailesiyle ilgisi bulunmamaktadır⁶².

e) Vakfın Gayrimenkulleri ve Bunlardan Elde Edilen Gelirleri
Harcama Şekli: Hacı Fettah Çavuş, aşağıdaki gayrimenkulleri darülhadis medresesine vakfetmiştir. Bunlar:

⁶¹ VAD, no.1107, vr.28b.

⁶² Mevlâna Müzesi Arşivi, no.95/01a,06a. Diğer müderris atamalarında da evlattan olduğuna işaret edilmemektedir. VAD, no.1128, vr.72a; no.1109, vr.34b.

1) Atpazarı kapısı dışında Çadırçeşme yakınında, medreseye bitişik, Celaliye vakfına ait arsa üzerinde inşa ettirdiği iki katlı odaları, ahır ve avlusu bulunan hanı; hanın dışında bitişik on adet dükkânı;

2) Adı geçen hanın bitişğinde, yeri Celaliye vakfı olan yedi adet dükkânı;

3) Bu dükkânların yukarısındaki yedi adet odaları;

4) Konya'da Atpazarı kapısı dışında Çömlekçiler Çarşısı'nda, zemini Diğın Camii'ne ait çömlekçi dükkânını,

5) Çadırçeşme yakınında, Kiremitçukuru ve Miskinlerönü denen yerde arsası Pir Esad vakfına ait tek katlı, iki katlı müteaddit evler, ahır ve samanlık, avlulu Menzilhane'nin tamamını,

6) Menzilhane ile medrese arasında, yeri Pır Esad vakfına ait iki katlı yazlık, tek katlı izbe ile içinde bir havuz, meyve ağaçları ile bağ çubukları bulunan bahçeyi.

Yukarıda zikredilen vakıf gayrimenkuller, müteveli tarafından icara verilecek, elde edilen gelir vakıfta görev yapanlarla Lâleyeri denen mevzide mescitken camiye çevrilen mabette görev yapanlara ücret olarak verilecektir.

Elde edilen gelirlerden öncelikle yukarıda zikredilen cami, medrese, han, bahçe, Menzilhane ve diğır dükkânların bakım ve onarımına sarf edildikten sonra para artarsa bu, vâkıfın evlatlarına eşit şekilde taksim edilecektir.

4) Çolak Hacı Ali/Han Darülhadis Medresesi

Çolak Hacı Ali/Han Darülhadis Medresesi, Konya Kalesinin içinde Alacamescit Mahallesi'nde idi⁶³.

Belgelerde, bulunduğu yer nedeniyle bazen Hân-ı Cedîd⁶⁴, bazen de banisinden dolayı Çolak Hacı Ali Medresesi olarak geçmektedir⁶⁵.

⁶³ KŞS, no.53, s.194.

⁶⁴ KŞS, no.50, s.109.

⁶⁵ VAD, no.1107, vr.30a.

a) Banisi: Çolak Hacı Ali/Han Darülhadis Medresesi'nin banisi, 15 Rebiyülahir 1125/11 Mayıs 1713 tarihli vakfiyesine göre Hacı Pir Ali oğlu Hacı Ali'dir⁶⁶. Bedensel engelli olduğu için halk arasında “Çolak Hacı Ali” olarak bilindiği belgelerden anlaşılmaktadır. İki katlı hanını darülhadis yaptığına ve isminin önünde “Hacı” sıfatının bulunduğu bakılırsa Konya'nın zengin eşrafından biriydi. Mehmed kızı Fatıma ile evli olup Hacı Mehmed, Ahmed ile Ayşe ve Havva isimli dört çocuğu bulunuyordu.

b) Vakfiyenin Tanzim ve Tescili: Çolak Hacı Ali/Han Darülhadis Medresesi'nin vakfiyesi, 15 Rebiyülahir 1125/11 Mayıs 1713 günü Konya Şer'iyeye Mahkemesinde Hacı Ali'nin varisleri olan eşi Fatma, oğulları Hacı Mehmed, Ahmed ile kızları Ayşe ve Havva tarafından tanzim ve tescil ettirilmiştir. Hacı Ali vefatından 60 gün önce, Alacamescit Mahallesi'nde bulunan hanını medrese olarak vakfetmiş, ölümünden önce vakfiyenin tescilini yaptıramadığı için şahitler huzurunda darülhadisin varislerince yaptırılmasını vasiyet etmiştir. Varisleri onun ölümünden 60 gün sonra mahkemeye başvuruda bulunarak durumu kadıya bildirmiş ve Hacı Ali Efendi'nin vasiyeti çerçevesinde vakfiyeyi tanzim ve tescil ettirmişlerdir.

c) Darülhadis Binasının Fiziki Yapısı: Hacı Ali Efendi'nin darülhadis olarak vakfettiği han iki katlıdır. “Fevkanî”/üstte on bir oda, üç oda yeri ve “tahtanî”/altta on iki odalı hanın üstteki odaları medrese olarak kullanılacaktır. Bunun için adı geçen medreseye Han Darülhadis Medresesi denmiş olup binası Konya çarşısında yer alıyordu. Bunun için alt katında mağazalar, yan taraflarında ise nalbant ve keçeci dükkânları bulunuyordu⁶⁷.

d) Darülhadiste Eğitim-Öğretim: Hacı Ali Efendi adına vakfedilen medresenin on bir odasında “talebe-i 'ulûm” kalacak, bunlara bir müderris tarafından tefsir ve hadis dersleri verilecektir.

⁶⁶ KŞS, no.46, s.96-97.

⁶⁷ KŞS, no.51, s.219; no.53, s.194; no.55, s.275.

e) **Medresede Görev Yapacak Akademik Personel:** Darülhadis olarak vakfedilen handaki medresede tefsir ve hadis ilimlerini bilen, salih ve dindar bir kimse müderrislik yapacaktır.

Çolak Hacı Ali/Han Darülhadis Medresesi'ne, vâkıfın koyduğu şarta göre, tefsir ve hadis okutacak bilgi donanımına sahip bir ilim adamının tayin edilmesi gerektiği halde buraya yapılan müderris atamalarında bu şartı taşıdığına dair herhangi bir kayıt mevcut değildir. Bununla birlikte darülhadise düzenli olarak müderris görevlendirilmiştir⁶⁸.

f) **Vakıf Gayrimenkuller ve Bunlardan Elde Edilecek Gelirlerin Sarf Edilmesiyle İlgili Şartlar:** Hacı Ali Efendi'nin darülhadis olarak vakfettiği hanın üst katındaki on bir oda medrese öğrencilerinin ikametine tahsis edilmiştir. Burada eğitim-öğretimin rahat bir şekilde yürütülmesi için gayrimenkuller vakfedilmiş; bunlardan elde edilecek gelirlerin kimlere verileceği belirlenmiştir.

Medresede müderrislik yapacak kişinin alacağı ücret şöyledir: Medreseye bitişik Hasan Efendi Hanı yakınında bulunan ve Hacı Ali Efendi'nin mülkü olan bir dükkân ile medresenin altında bulunan odalardan birinin kirası müderrise ücret olarak verilecektir. Müderrisin ücreti, vakıf kurulduktan hemen sonra, 1126/1714'te vakfiyedeki kayda göre ödenmiştir⁶⁹. Ancak bu şart daha sonra sürekli olarak uygulanmamış; darülhadiste müderris 1139/1726'dan sonra bir buçuk akçe gibi sembolik bir gündelikle çalıştırılmaya başlanmıştır⁷⁰. Bunun ayda bir veya yılda bir kiradan ücret alma yerine çalışanlara geleneksel olarak gündelik verilmesine uyulması için değiştirilmiş olduğu düşünülebilir.

g) **Müderristen Başka Vakıf Gelirlerinden Yararlanacaklar:** Vakfiyede medreseye atanacak müderrislerin ücretleri dışında vakıf gayrimenkulle kira gelirlerinden yararlanacaklar da bulunuyordu. Bunların başında, Hacı Ali Efendi'nin utkası yani azatlı kölesi Abdullah oğlu İvaz

⁶⁸ KŞS, no.68, s.124; VAD, no.1107, vr.30b; no.1128, vr.71a; no.1109, vr.17a; no.1113, vr.4a; no.555, vr.11a; no.2176, s.10.

⁶⁹ VAD, no.1107, vr.30b.

⁷⁰ VAD, no.1128, vr.71a.

gelmektedir. Buna medresenin altında bulunan helanın yanındaki bir oda oturması için tahsis edilmiştir. O, ölümüne kadar bu odada kalacaktır.

İvaz öldükten sonra bu oda, medresenin altındaki diğer on oda ile birlikte Hacı Ali Efendi'nin evladının olacak, mütevellilik yapanlar bunları kiraya verecek, elde edilen gelir öncelikle vakıf binalarının bakım ve onarımına sarf edilecek; artan para vâkıfın çocukları arasında kız-erkek ayrımı yapmaksızın eşit olarak paylaşılacaktır. Soyu kesilirse vâkıfın erkek kardeşine, onun vefatı durumunda evladına kalacak, elde edilen gelir, Hacı Ali Efendi'nin çocukları gibi eşit bir şekilde paylaşılacaktır. Onların da nesli kesilirse diğer akrabalarına kalacaktır.

Hacı Ali Efendi, Çinioğlu Mahallesi'nde ikamet ettiği evin bitişiğindeki mescidin imamına da Hasan Efendi Hanı'nın yakınındaki dükkânın icarından günde bir akçe verilmesini şart olarak koymuştur.

h) Vakfın İdaresi: Her vakfın idaresinden birinci derecede sorumlu olan müteveli idi. Hacı Ali Efendi, vakfına müteveli olarak büyük oğlu Hacı Mehmed'i vasiyet etmiş; mahkeme buna uygun olarak Hacı Mehmed'i vakfa hasbi müteveli tayin etmiştir. Onun ölümünden sonra evladının eslah olanı mütevelliliği yürütecektir.

i) Vakfın İlgi Çeken Yönleri: Hacı Ali Efendi, yukarıda değinildiği üzere Saraçzade Abdülkerim Efendi'nin başlattığı gibi, Han Darülhadis Medresesi vakfîyesinde hadis ilminin yanında tefsir okutulmasını da vasiyet etmiştir.

Hacı Ali Efendi'nin azatlı kölesine kendi çocuklarından önce vakıf gelirlerinden pay ayırması dikkat çekmektedir. Abdullah oğlu İvaz'ın İslami isimli olduğuna bakılırsa Müslümanlığı kabul ettiği anlaşılmaktadır. Türklerde Müslümanlığı kabul eden köleleri azat etme geleneği yaygındır. Eski statülerine bakmaksızın onlara değer verilir; vakıf kuran varlıklı kişiler kendi evlatları gibi vakıf gelirlerinden onlara pay ayırırlardı. Hatta azat edilenler vakıfta önemli görevlere getirilirdi. Bu tür uygulamalara XIII. yüzyıldan itibaren rastlanmaktadır. Selçuklu vezirlerinden Sahip Ata Fahreddin Ali, azat ettiği kölelerine Konya İmaretinde tahsildarlık ve

mimarlık görevlerini vermiştir⁷¹. Osmanlı veziriazamlarından Piri Mehmed Paşa (ö.1532) da Konya’da 1524’te inşa ettirdiği zaviyenin vakfına azatlı kölelerini mütevellî ve nazır olarak atamıştır⁷².

Hacı Ali Efendi’nin vakıf gelirlerinden kız erkek ayrımı yapmadan eşit pay verilmesini istemesi de o günkü teamüle aykırı bir uygulamadır. Çünkü İslam hukukuna göre mirasta erkeğin iki, kızın bir alması esastır⁷³. Vakfiyeye eşit şartlarda gelirden pay verilmesini istemekle Hacı Ali Efendi, kız evladının lehine düzenleme yapmış olmaktadır.

Sonuç

Türkiye Selçuklu Devleti’nin başkenti olan Konya’da daha XII. yüzyıldan itibaren çok sayıda İslam-Türk eğitim kurumu inşa edilmiş; bu çerçevede iki darülhadişte ihtisas düzeyinde eğitim verilmiştir. 1467’den itibaren Osmanlı Devleti’nin eyalet merkezliğini yapmış önemli bir Anadolu şehri olarak Konya’da bu iki darülhadişte XVII. yüzyılın son çeyreğine kadar eğitime devam edilirken devlette belirginleşen gerilemenin önüne İslami kurallar çerçevesinde geçmek düşüncesiyle eğitimde yeniden yapılanmaya gidilmiştir. Bunun yanında nüfus artışına iki darülhadisın cevap vermediği için yenilerinin yapılmasına ihtiyaç hissedilmiş olmalı ki, Vezir Musahip Mustafa Paşa, Osmanlı Konyası’nın üçüncü darülhadisini 1092/1681’de yaptırmış; 1093/1682’de vakfiyesini tescil ettirmiştir. Bundan 22 sene sonra dördüncü darülhadisi Konyalı Müderris Saraçzade Abdülkerim Efendi; hemen arkasından (1124/1712) Yeniçeri çavuşlarından Hacı Fettah beşincisini; bir yıl sonra (1125/1713) da Han Darülhadis Medresesi’ni Hacı Ali kurmuştur. Bu durumda XVIII. yüzyıl başlarında Konya’da Selçuklu devrinde yaptırılanlarla birlikte altı adet darülhadis eğitim verir duruma gelmiş olmaktadır. Böylece Konya,

⁷¹ Sadi Bayram ve A. Hamdi Karabacak, “Sâhib Ata Fahrüd-Dîn Ali’nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri”, *VD*, S.13 (1981), s.40.

⁷² Yusuf Küçükdağ, “Konya’da Bir Mevlevî Manzumesi (Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfiyesi)”, *Konya Şehri’nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.273.

⁷³ Hamza Aktan, “Miras”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s.143-145.

1265'te inşa edilen Sahip Ata Darülhadisi'nden yaklaşık 400 sene sonra tekrar Anadolu'nun üst düzey eğitim kurumlarına sahip şehri olma özelliğine kavuşmuştur.

Konya'da Türkiye Selçuklular döneminde yaptırılan Sahip Ata Darülhadisi/İnce Minareli Medrese, sağlam mimari yapısı sayesinde günümüze kadar ayakta kalmıştır. Osmanlı devrinde inşa edilenler ise, yapı malzemeleri kerpiç veya moloz taş olduğundan zamanla yıkılmıştır.

Selçuklu ve Osmanlı darülhadislerinde sadece hadis ilminin öğretildiği bilinmektedir. Konya'da XVII. yüzyıldan sonra açılan darülhadislerde bu yaygın uygulamadan farklı olarak hadis ilmi yanında tefsir de okutulmuştur. Osmanlı döneminde inşa edilen darülhadisler, hadis ilmi yapılan medrese olma özelliklerini XVIII. yüzyıldan sonra devam ettirememiş; hemen tamamı sıradan birer medrese konumuna gelmiş; en sonunda 3 Mart 1340/1924 tarihli Tevhîd-i Tedrîsat Kanunu ile diğer medreseler gibi kapatılmıştır.

Kaynakça

1) Arşiv Kaynakları

Konya Şer'iye Sicili (KŞS), no.1; no.6; no.19; no.20; no.24; no.25; no.27; no.28; no.34; no.36, no.37; no.39; no.40; no.41; no.42; no.43; no.45; no.46; no.50; no.51; no.53; no.55; no.59; no. 62; no.68; no.140.

Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivi, Defter, (*VAD*), no.552; no.555; no.581/2; no. 1106; no.1107; no. 1108; no.1109; no.1111; no.1112; no. 1113; no.1128; no.1140; no.2176; no.2180; no.2181.

BOA, *Cevdet Maarif*, no.6756; no.16082; no.24792.

BOA, Ev.d. no.13416, vr.83b.

BOA, *Karaman Ahkâm Defteri*, no.14.

Mevlâna Müzesi Arşivi, no.95/01a,06a.

2) Diğer Kaynaklar

AĞAOĞLU, Sami, "Şeyh Ahmed Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, VIII, Konya 2015, s.230-231.

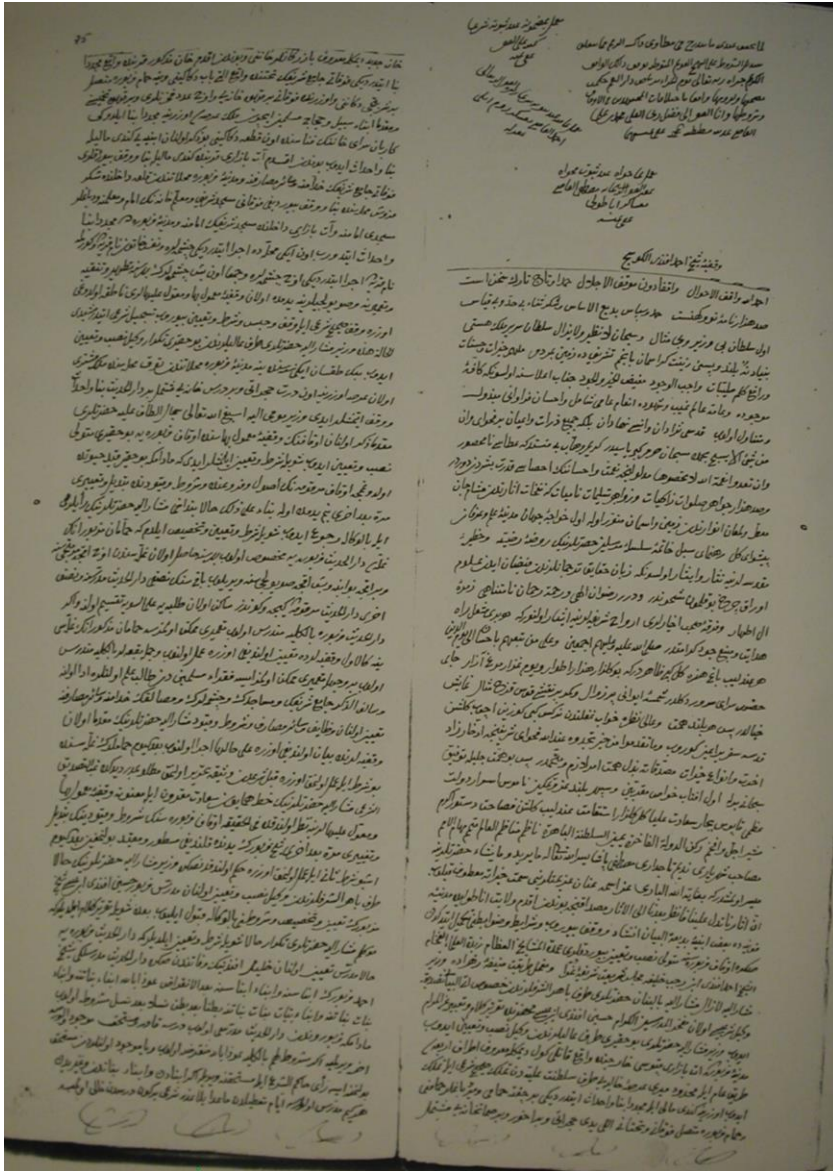
- AKGÜNDÜZ, Hasan, “Teşkilat ve İdare Bakımından Osmanlı Medrese Sistemi (Klâsik Dönem)”, (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi), Konya 1989.
- AKTAN, Hamza, “Miras”, *DİA*, XXX, İstanbul 2005, s.143-145.
- AKYURT, M. Yusuf, “Konya Kılavuzu, Selçukîler, Karamanoğulları ve Osmanlı Devri”, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, no. Y/600.
- ARABACI, Caner, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998, s.392-393.
- _____, bk. KÜÇÜKDAĞ, Yusuf.
- BAYRAM, Sadi-A. Hamdi Karabacak, “Sâhib Ata Fahrüd-Dîn Ali'nin Konya, İmaret ve Sivas Gökmedrese Vakfiyeleri”, *VD*, S.13 (1981), s.31-69.
- BOZKURT, Nebi, “Dârülhadis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII, İstanbul 1993, s.527-529.
- ÇOBANOĞLU, Ahmet Vefa, bk. YAVAŞ, Doğan.
- ERGİN, Osman, *Türkiye Maarif Tarihi*, İstanbul 1977.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Musâhib”, *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, s.230-231.
- KARABACAK, A. Hamdi, bk. BAYRAM, Sadi.
- KOMİSYON, *Derleme Sözlüğü*, X, Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara 1978.
- KONYALI, İbrahim Hakkı, *Âbideleri ve Kitabeleri ile Konya Tarihi*, Konya 1964.
- KÖK, Bahattin, “Nureddin Zengi, Mahmud”, *DİA*, XXXIII, İstanbul 2007, s.259-262.
- KÜÇÜKDAĞ, Yusuf, “Konya’da Bir Mevlevî Manzumesi (Pîrî Mehmed Paşa Zâviyesi ve Vakfiyesi)”, *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.257-284.
- _____-Caner Arabacı, “Konya’da Osmanlı Döneminde İnşa Edilen Medreseler”, *Konya Şehri'nin Fizikî ve Sosyo-Ekonomik Yapısı, Makaleler*, I, Konya 2004, s.351-394.
- ÖNDER, Mehmet, *Konya Maarifi Tarihi*, Konya 1952.
- SAK, İzzet, “Mustafa Paşa”, *Konya Ansiklopedisi*, VII, Konya 2014, s.32-33.

YAVAŞ, Doğan-Ahmet Vefa obanođlu, “İnce Minareli Medrese”, *DİA*, XXII, İstanbul 2000, s.269-270.

YILDIRIM, Ali, “Dârülhadis”, *DİA*, VIII, İstanbul 1993, s.529-532.

Ekler

Ek 1: Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Darülhadisî'nin vakfiyesi (KŞS, no.27, s. 74-76).

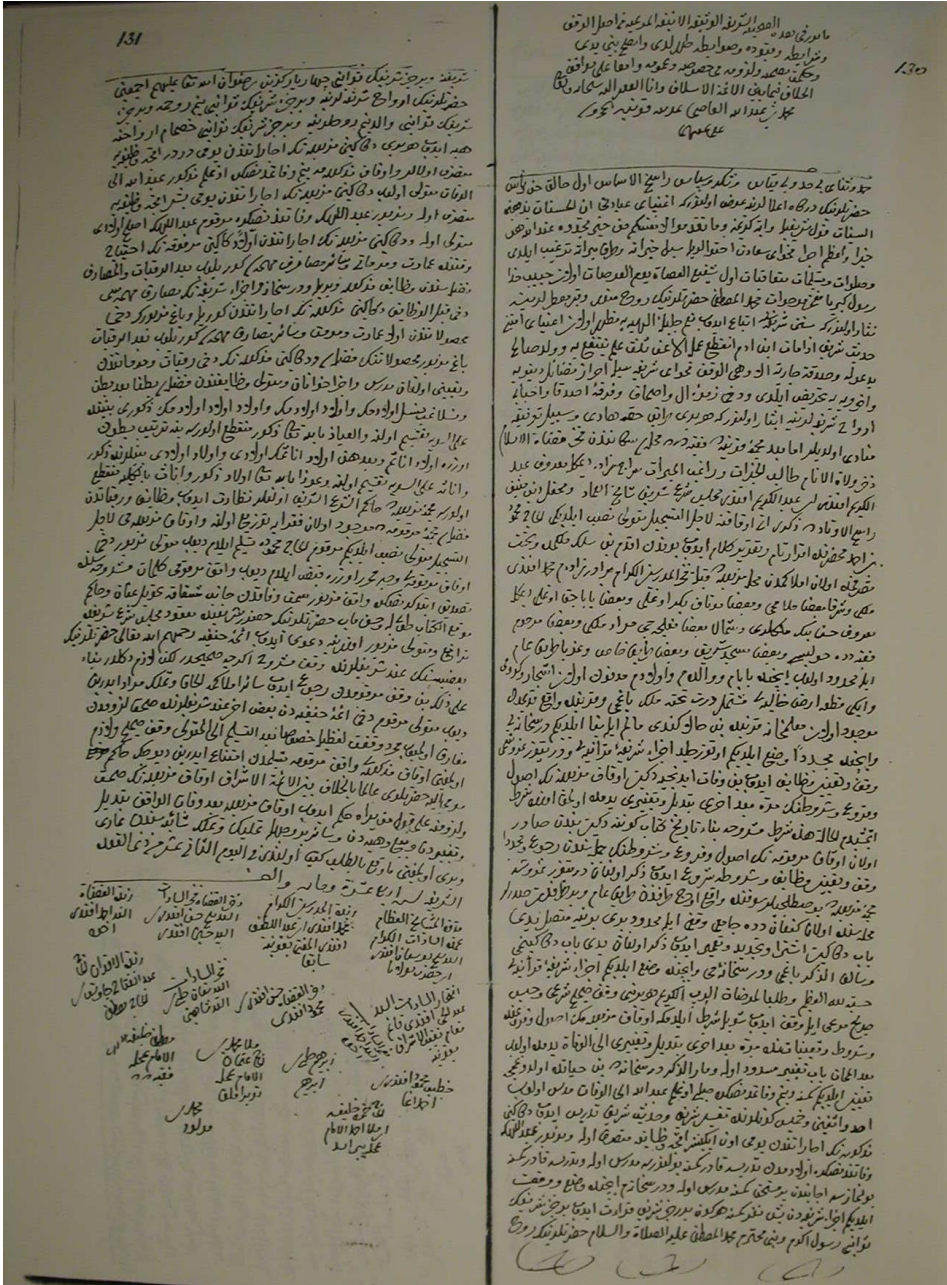
وقفیه صحیح

اگر بخواهیم شرط و عاقبت ایله لر ایسه ترک ایله کلورک ایامک وظیفه سی ویر کیویب بعد کتیبه
 منته اولمزلر ایسه منزل اولنبا اخر نصب اولنم و بوسر و شرط و قیود کت و بوندن اول اولان
 اوقاقم کت جمل سنک شرط و قیود کت موره بعد اخری تبديل و تغییر و جمل سنک ناستحق
 اولنلری منزل و نصب و بوسر شیخ اهل افندی ما دامک وید حیات ایلم عقید اولمجه بوند
 اولوب دیلدیکن اوزره نقدون ایدوب بعد زمانه منته اوله دیکلمز که بوجمل شرط و طی
 سولی و بوسر شیخ اهل افندی بایمنا همه فنوار و تصدیق ایله که شرط و بوسره نکه صحته
 و ذکر اولنان شرط نایمکن صحته بعد کتیم الشری بالطالب کتب اولندی عزیزانه الیوم الخاص

عشر مریع الاخر تلیه و تقریر

بیکن جلاغان	میرا قیاقو جیلر	نورالاشباه سر بولان	نورالدین جلا افندی
عبد کلیم	کتخدان	درگاه عالی بونقانا	قری
دیگر اهل اعنا	نورالاقوان اهل اعنا	نورالاقوان علی اعنا	نورالدین
کاتبه خزینه	سلطان	لخازن	ابیرم افندی
سلطان اعنا	مظفر علی افندی	بلا افندی	خندان افندی
عبد سلطان	سلطان	بولوش بولا	عبد سلطان
		مهر	خردار

Ek 2: Saraçzade Abdülkerim Darülhadi'sinin vakfiyesi (KŞS, no. 40, s.130-131).

Ek 3: Hacı Fettah Çavuş Darülhadis Medresesi vakfiyesi (VAD, no.581/2, s.343-344).

Handwritten Ottoman Turkish text, likely a vakfiye (charter) for the Hacı Fettah Çavuş Darülhadis Medresesi. The document is written in a cursive script and includes several sections of text, some of which are enclosed in boxes or have specific headings. At the top, there is a date and a reference to the year 1039. The text describes the establishment of the madrasah and the various endowments and conditions associated with it. There are several lines of text in a larger, bolder script, possibly indicating the names of the founders or the specific terms of the endowment. The document is numbered '91' at the bottom center.

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله
والحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

وینکه غرضش دخی فالتی زکوة و قربان و صدقه فطریه سبب فقرا و وجه مظلوما اوزره دور اولنه و مبلغ مزبور دن
 برسه لکه فالتی نمازیم ایچیزه هر وقت نماز ندیم نه بشیر یوزر بیکر میشر درهم بقدا ای اقیققی فقرا به تصدیق اولنه و صلوة
 و تروخی حساب اولنه و بشیر غورسوق دخی کفارت بیغیم ایچون دور اولنکر و مبلغ مزبور دن اون تن غورسوق دخی
 بمخلیزر تکفیر ساقی فرقیای زمانه حقیقه اولان مصارف مقناده هر صریح اولنه و ذکر اولنان جینی اوغلی مجله منده واقع
 و اتمه متوله منقل اولان سبب شریفله امام اولنکر مارا لکر مارا لکر حفا انقدی خان قریبنده واقع ذکر اولنان براب
 و کاتم احاریه سولت بون براتیجه و بریلک سالفنا لکر و علمه اولنکر کلاب ملاحیانله اولو قجه حبسی سول اوله بعد وفاته تصلی
 اولادم الاصلی فالاصح حبسی سول اوله لکر دین وصیت و تنفیذنه اولنکر سرقوم کلاب مملکی وصی مختار نصیب اختیار
 ایدکام صلا عمل ایصانه و تان ایلدی بزبوح ضمیمه بوجیه اوزره شاهد لوزر شهادت دخی ایدرز دین هر بوی اداد
 شهادت شریع ایلدکلر لکنه عقولک او ایفین موحیدله وقف مزبور کر محض و لوزر منده و وصیت مشروحه تنفیذ حکم
 و مؤکله مزمنده فاطمه و وصی مرسوم الید ابرهیمی فاضلندن شیخ برک ماومع مالطدی کتبا اولندی الیوم لکام عیش
 و تدریس الاخر لکنه حجت و عسرت و ماره و الف

ظیل اندرز	ملا علی	آندره صمیم	ملا عبد الله	ملا علی	البداحطی	لقایمان
عبد الکرم	عبد الکرم	آندره صمیم	آیدیکر	نق علی	ابرهیم	علی
عبد الکرم	عبد الکرم	آندره صمیم	ساعتی زاده	ساعتی زاده	ملا خلیل	عبد الرحمن
عبد الکرم	عبد الکرم	آندره صمیم	نق علی	نق علی	عبد الرحمن	عبد الرحمن

Fotoğraf 1: Sahip Ata Darülhadiisi/İnce Minareli Medrese
(Seyahatdergisi.com).

Fotoğraf 2: Musahip Mustafa Paşa/Şeyh Ahmed Efendi Darülhadiisi
yıkılmadan kısa süre önce.